

տենագիրներէն Անաստաս վրդ., Մովսէս Կաղանկատացի, Սոկրատ պատմագրին քաղցնակիչը, ինչպէս նաև Դաշակոյ Թուղթի հեղինակը Գողգոթայի մասին ակնարկութիւններ ունին, բայց անոնց տողերը չեն կրնար բացարձակօրէն պատմական արժէք ներկայացնել, յայտնի ըլլալով անոնց կարգ մը տեղեկութիւններուն տարտամ և ժամանակավրէպ բնութիւնը, սակայն և այնպէս յիշեալ պատմիչներուն նոյն տողերը կարելի է նկատել վաղնջական աւանդութեան մը նուազկոտ արձագանգները:

Ինչ որ ալ ըլլան Ժ.Դ. և Ժ.Ե. դարերու Գողգոթայի սեպհականութեան մասին տիրող պետութեան ապօրէն և անիրաւ որոշումները, Գողգոթայի եկեղեցիին սեպհականութիւնը պատմականօրէն հիմնաւոր է. ուստի մենք նախ այս հիմնաւորութիւնը պիտի հաստատենք և յետոյ պիտի ներկայացնենք նոյն դէպքերն ու անցքերը որ հայ ազգը զրկեցին իր նոյն դարաւոր եկեղեցիէն. և ի վերջոյ պիտի նկարագրենք Երկրորդ Գողգոթայի հաստատութիւնը, իսկական Գողգոթայի դիմացը:

Առաջին ապացոյցը զոր մեզ կը հայթաթէ 1867ին, օտարական մըն է, Ս. Երկրին Փրանսական համակատան մէկ պաշտօնեան՝ Գարլօ Կիւրմանի, որ իր Question sur la propriété du couvent de St Jacques à Jérusalem տետրակին վերջին տողերուն մէջ կը յիշէ թէ Հայերը Սալահէատինէն գնեցին Քրիստոսի Ս. Գերեզմանը, համոձայն այն անկողմնակալ վիպութեան, զոր կը հայթաթէ մեզ Անշէնի արքայարանի տարեգիրքը: Անշէնի բնեղիկտեան արքայարանը հիմնուած է ԺԱ. դարուն Սքարբի (Ֆրանսա) կղզիներէն միոյն մէջ. նոյն լատիներէն յիշատակարանը կը գնենք հոս նոյնութեամբ. «Armeni christieni, magno dato censi pretio. Sepulchrum dominicum sua ecclesia et domini templum a Salahadino redemerunt»: Այս թանկագին յիշատակարանը կը յիշեն նաև մեր Երուսաղէմի պատմիչներէն Սաւայան և Աստուածատուր եպս. առանց յիշատակելու աղբիւրը: Նոյն յիշատակարանին ճշգրտութիւնը մեր խնդրանաց վրայ կատարած է Դոմինիկեան գիտնական հայրերէն մին և յայտարարած է թէ այդ թանկագին յիշատակարանը իսկապէս մինչև այսօր գոյութիւն ունի Անշէնի արքայարանին մէջ: Մենք վերեւ գրեցինք թէ Խաչակիրները Ս. Յարութեան բոլոր սրբավայրերը մէկ յարկի տակ ամփոփեցին, այնպէս որ Տնօրինական տեղերու յարակից մասերը ամբողջու-